

Димка Митева

ГЕРМАНИЗМИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Овој труд претставува реферат поднесен на Македонско-германската научна средба – Охрид, август 2000 година. Универзитет „Св. Кирил и Методиј – Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“

Скопје – 8. XI 2002

Лексикологија

ГЕРМАНИЗМИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Реферат поднесен на Првата македонско-германска конференција. Јазик, литература, култура, Охрид 16-19 август 2000. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“

Печатен во Скопје на 8. XI 2002

Ја следевме судбината на германизмите¹ во македонскиот јазик цели тريسет години, ги собиравме, ги обработувавме нив и затоа во ова наше излагање подетално ќе се задржиме на употребата на некои од нив.

Општо е познато дека во македонскиот јазик не само во книжевниот ами и во народниот се навлезени не мал број германизми. Некои од нив станале и дел од литературниот јазик, а други се дел од пасивната лексика на македонскиот јазик, т.е. станале архаизми и вулгаризми и како такви се непознати за новите генерации Македонци, како, на пример, **шлосер** ‚бравар‘, **херцог** ‚лице што е владе-

---

¹ **германизам** -змот, -зми *м. лингв.* 1. особеност (на збор, конструкција) својствена на германскиот јазик. 2. заемка од германскиот јазик во други јазици. 3. германски дух, германска кауза, политичко и културно влијание на Германците.

телски кнез и има наследна титула⁴, понатаму **шнајдер** за ,кројач или шивач⁴, **шрафцигер** во македонскиот јазик добил статус не само на архаизам ами дури и на варваризам² и затоа е заменет со зборот ,одвртка⁴; **маштаб** со значење ,размер⁴ е на пат да се архаизира.

Најмногу на македонскиот терен се дојдени германизми во текот на Првата и Втората светска војна, односно во 30-тите и 40-тите години на овој (XX) век. Еден од познатите зборови од тој период е **аншлус** кој значи ,присоединување, приклучување на Австрија кон Хитлерова Германија⁴, инаку стигнат во многу јазици. И зборот **блицкриг** што буквално значи ,молскавична војна⁴ особено се рашири во годините на Втората светска војна кога Германците преку таков начин на војување за кратко време освоија голем дел од Европа, па дури и Франција. Значи, зборов е релативно нов и во германскиот јазик од структурен аспект е сложенка. И сложенката **гаулајтер** од германскиот јазик, составен од **гау** ,област⁴ и **лајтер** ,тој што води, водач⁴ со значење ,управник на област во Германија⁴, многу се рашири пак во времето на Втората светска војна. Зборот **гешефт** со значење ,зделка (обично нечесна)⁴ денеска во македонскиот јазик е непознат меѓу помладите генерации, но генерациите што ја преживеале Втората светска војна често го употребуваат обично во множинската форма *гешефтии: Гешефтии прави твој човек.*

Денеска не навлегуваат германизми во македонскиот јазик единствено затоа што во втората половина на XX век се наметна англискиот јазик што се зборува од огро-

---

² **варваризам** -змот, -зми *м.* збор внесен од друг јазик, но не се задржал во литературниот затоа што има полн еквивалент во сопствениот јазик.

мен број население во повеќе држави од кои освен во Англија се Северна Америка, Австралија, Индија итн. и што Англија и нејзините сојузници излегоа победници во Втората светска војна и со тоа Германија го загуби приматот на главна сила во Европа.

Германизмите што имале живот, а биле во согласност со македонската фонетика, т.е. транскрипција останале и извесен дел од нив се регистрирани и во Речникот на македонскиот јазик³. Секако дека ова не се сите германизми, ами нивниот број е далеку поголем во современиот македонски јазик во областа на техниката, науката. Во народниот писмен јазик нивниот број е незначителен. Така, на пример, во приказните на Марко Цепенков речиси нема германизми, но сепак во една негова приказна под наслов „Треската и болвата“ е посведочен глаголот **спацира** (герм. spacieren) во значење на ‚шета ваму-таму‘, а во македонскиот литературен јазик непознат: *Владикаѿа лежеше на меки ѿосѿели, ѿолни со ѿероуи, ѿокриен со срмени јорѿани. Ранетѿ како на којанка, ѿиѿки ич можи у неѿо болва да сѿаѿира, коѿа имаѿи дваѿца ѿакони да ѿо ѿошѿаѿѿѿ* (стр. 106)⁴

На оваа тема (за германизмите) имаат пишувано наши колеги од Катедрата за германистика, па и од други ка-

³ Тодор Димитровски, Благоја Корубин, Трајко Стаматоски (редактор Блаже Конески), Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања. Том I (А–Н), Скопје 1961; Том II (О–П), Скопје 1965; Том III (Р–Ш), Скопје 1966.

⁴ Марко К. Цепенков, Народни приказни за животни, волшебни приказни. Книга втора. Редактор д-р Кирил Пенушлиски. Соработник Блаже Петровски. Македонска книга, Институт за фолклор, Скопје 1980.

тедри, пишуваале и многу странски лингвисти, задржувајќи се на нив и разгледувајќи ги нив од лексиколошки аспект, од аспект на нивната транскрипција, на нивното архаизирање итн., но еден од првите е Ѓорѓи Милошев, покојниот архиепископ Гаврил. Меѓутоа, во поново време Тодор Димитровски во една своја статија објавена во списанието „Современост“ а потоа и преиздадена во книгата „Подвигот на Миладиновци“ под наслов „Европеизмите во јазикот на К. Миладинов“⁵ меѓу зборовите од другите европски јазици наведува и неколку германизми употребени од К. Миладинов писмено во својот македонски јазик во преводот на брошурата „Православни црковни братства во југозападна Русија“ кои и денеска егзистираат не само во германскиот, ами и во други јазици (во тој број и во македонскиот). Се споменува зборот **полиција**, систем на посебни органи на државата за заштита на постојниот строј и поредок – збор од грчко потекло што се среќава и во среднолатинскиот, примен во германскиот, а во рускиот јазик прв го бележи Речникот на Вејсманов (1731) и Речникот на Нордстет (1782) што покажува дека зборот се појавил во 18 век. Покрај овој збор Димитровски ја дава и придавката **полицејски**, што се однесува на полицијата. Меѓутоа, треба да се каже дека, според Димитровски, Константин Миладинов зборот не го пренесува од руски ами го преведува. Затоа *полиција* е за него ‚расправна власт‘, власт што служи за расправање за да внесе мир. Димитровски се труди да ја најде причината зошто овие термини на руската административна власт не ги презема Константин Миладинов. Според него изгледа дека во половината

---

⁵ Т о д о р Д и м и т р о в с к и, Подвигот на Миладиновци, Матица македонска, Скопје 2000, стр. 231–247.

на XIX век термините *полиција*, *полицејски* уште не биле преземени во турскиот јазик до толку повеќе што турцизмот *башиполиц* ‚е подоцнежна појава‘. Меѓутоа точни податоци за ова би ни дал турскиот етимолошки речник со кој ние, за жал, не располагаме. Инаку, познато е дека зборот *полиција* е примен во македонскиот јазик секако во крајните децении на 19 век, а неговата употреба се рашири во постоењето на кралска Југославија и Македонците добро го знаеле неговото значење, а подоцна ќе се појави и изразот *полициски час* ‚време забрането за движење (обично ноќе) при вонредни ситуации‘.

Во Титова Југославија терминот *полиција* свесно беше заменет од зборот *милиција* што се употребуваше во времето на постоењето на Советскиот Сојуз. Сега, по создавањето на новата наша суверена држава Република Македонија, се вративме кон стариот термин *полиција*, а придавката гласи *полициски*. Зошто? Затоа што македонското ново општество престана да биде класно изделено општество и терминот *полиција* е понеутрален збор и раширен во цел свет, а додека *милиција* е карактеристичен повеќе за некогашните социјалистички општества.

И германизмот **цех** примен денеска во македонскиот литературен јазик од кој е образуван и израз *зо илајши цехот* со значење ‚сам учествува во плаќањето на општатата сметка‘ се среќава во преводот на Константин Миладинов „Православни црковни братства во југозападна Русија“, иако во народниот јазик се среќава и турскиот збор *еснаф* со првобитното, историското значење на *цех* ‚професионално здружение на занаетчии од една бранша во населено место во епохата на феудализмот и, посебно, на

преродбата кај нас⁶, а кое значење се употребувало дури до крајот на XIX па и првата половина на XX век. Во македонски услови германизмот *цех* денеска се употребува само во неговото пренесено значење ‚сопствено плаќање, плаќање од свој џеб на општата сметка‘ па така во поново време се среќава и сложениот збор **спеццех** ‚специјален цех‘. Значи, во развојот на зборот *цех*⁷ се појавила голема разлика меѓу првобитното негово значење и она значење што денеска се употребува. Оттаму во Македонија се зачувал и турскиот термин *еснаф* наместо првото значење на *цех*.

Голем број германизми се поникнати на германска почва, а потоа навлегувале во македонскиот, па и во други европски јазици, но има исто толкав број термини што навлегле во германскиот јазик од латинскиот и грчкиот, а потоа се ширеле низ светот. И едните и другите се третираат како германизми зашто како термини тие се поникнати прво во германскиот јазик. Значи, меѓу германизмите се izdelуваат две групи германизми.

---

⁶ Т о д о р Д и м и т р о в с к и, Подвигот на Миладиновци, цит. дело, стр. 245.

⁷ Лексикографската статија во Толковниот речник на македонскиот јазик ќе изгледа вака:

цех -ови *м.* 1. *исџор.* професионално здружение на занаетчи во едно населено место во времето на феудализмот, а кај нас во Македонија и во I половина на XX век; с и н.: еснаф. 2. самите трошоци направени за нешто: *Колку е цехоџи? Кој ќе го илаџи цехоџи?*

и з р а з: **го плати цехот** – 1. си ја изврши работата. 2. пострада поради свое невнимание и сл. [герм.].

П р в а т а г р у п а ја сочинуваат германизмите по-никнати во германскиот јазик. Еве некои од нив.

Многу е жив помеѓу печатарите германизмот **апцу** со значење ‚отпечаток, отисок од отпечатено нешто‘.

Музичкиот термин **бигелхорни** што значи дувачки метални инструменти со вентили во различна форма и ги има во различни видови, како, на пример, баритон, тене-хорни, туба за басови, флигорни, хеликони итн.) има мно-жинска форма и во македонскиот јазик се употребува са-мо меѓу музичарите.

Геолошкиот термин **гнајс** од германскиот јазик зна-чи ‚вид метаморфна слоевита скала од фелдспад, кварц и др. материјали во вид на плочи (се користи во градежниш-твото)‘ не е општо познат во Македонија ами останал во кругот на градежниците.

Со ограничена употреба се и германизмите: **абрихт** ‚машина за стругање на штици‘, **апштрих** ‚второто загра-бување при извлекување сребро од сребреносно олово при повисока температура‘, **гатер** ‚машина обично со неколку пили за сечење трупци и режење штици и греди од дрвени трупци, за обработка на камен и сл.‘, **гилза** познат и во рускиот јазик со значење ‚месингов цилиндар што се пол-ни со експлозив и се исфрла со експлозија или куршум при истрел‘ син.: ‚чаура‘, **грајфер** со значење ‚приспособување на кран за копање или на разни др. машини‘, **грунт** ‚зем-јиште врз кое легнуваат основите на градбите или машин-ските темели‘.

Наспроти овие зборови техничкиот термин **багер**, настанат на германска почва со значење ‚1. машина за гре-бење, копање и фрлање големи количини земја, песок, ча-кал и сл. 2. брод со таква машина‘ одамна е примен во ма-

кедонскиот јазик и неговото значење го знаат и најмладите македонски генерации, па дури и децата.

Именката **бедекер** со значење ‚книга наменета за патување‘ е образувана според името на Германецот што прв направил и отпечатил таква информативна книга и се користи во повеќе јазици.

И германизмот **вата** (во дијалектите се употребува во формата *файџа*) е општо познат меѓу Македонците. Има четири значења: ‚1. непреден памук. 2. маса во пластови од волна, коприна, памук, азбест и 3. во медицината – специјално приготвен памучен материјал за преврски и 4. влошка‘.

Мошне раширен во европските јазици, па и во Македонија, е германизмот **витамин**, поникнат на германска почва со значење: ‚1. органска материја, неопходна за животот и развојот на човечкиот организам, што се содржи во мали количини во храната‘.

Типично германски збор е и **виц** ‚кратка духовита шега или анегдота‘.

И **глечер** е германски збор што се употребува во македонскиот јазик напоредно со зборот *ледник* од словенско потекло ‚ледена голема маса по планините, морињата и др.‘

Чисти германизми се и зборовите: **раткапна** ‚предмет што го затвора тркалото на моторните возила од надворешната страна обично за украс‘, **хидрат** во хемијата ‚соединение што содржи определен број молекули на вода‘, **цајтнот** (буквално значи ‚потреба од време‘) се употребува во спортската терминологија и значи ‚недостиг на време (во шахот) при играње партија‘, како и во секојдневниот живот во изразот: *во цајџиној сум* ‚немам ни малку време‘; **целофан** ‚вид танка прозрачна хартија доби-

вана од вискоза што служи за пакување и во печатницата‘, **целулоза** во биохемијата ,најраспространето органско соединение како составен дел на клеточните сидови на растенијата‘; **цензура** ,забрана или одобрување: *Оваа книга е поод цензура*‘. Двовидскиот глагол **цензурира** ,одобри, одобрува, прегледа, прегледува или одбие, одбива да се печати некоја творба, да се игра некоја пиеса, драма и др.‘; **централа** ,1. установа каде што се наоѓа главното претпријатие кое има филијали во повеќе места. 2. електроцентрала. 3. апаратура на телефонска централа‘, **центрифуга** ,1. машина за механичко одделување на нееднородни смеси на нивните составни делови. 2. машина за рамномерно нанесување на пласт, слој врз метални плочи. 3. машина или дел од друга машина што ја одделува водата од ткаениците користени во машината за перење‘; **циркус** ,1. *истор.* (во древниот Рим) зграда, амфитеатар со арена за тркачки коњи за борби со диви ѕверови (лавови, тигри и сл.). 2. уметност или вештина со акробатика или дресура на животни, еквилибристи, жонглери, илузионисти и др. 3. зграда со арена во средината за претстави. 4. таква претстава со такви точки. 5. *ирен. разг.* весела, шумна и забавна глетка‘; **цол** ,во *техн.* единица мерка за должина рамна на 2,6 см за мерење на ширината на водоводните цевки и канали‘; **шпенадла** ,(обично мала) игла со топуска од едната страна, игла топуска‘ и др.

Втората група германизми ја сочинуваат голем број термини и општи зборови од грчко и латинско потекло, помалку од други јазици, добиени во македонскиот јазик пред сè преку германскиот.

Зборот **абортус** е примен преку германскиот јазик и тоа во неговата класична латинска форма за разлика од бугарскиот јазик каде што гласи *аборти* без суфиксот -ус.

Денеска не може македонскиот јазик без зборот **автобус** ,патнички автомобил со многу седишта‘ кој се среќава и во францускиот и во германскиот јазик.

Од германскиот јазик е примен и зборот **агрегат** кој се среќава и во рускиот а е од латинскиот јазик. Има две значења: ,1. механичка смеса на одделни делови во едно цело и 2. во *техн.* неколку машини, механизми или апарати врзани меѓу себе за заедничка работа‘.

И именката **бункер** со значење ,железна бетонска тврдина со поставени митралези, топови и др.‘ е примен во македонскиот јазик пак од германскиот, а германскиот го зел од англискиот.

Музичкиот термин **вибрафон**, обично познат само меѓу музичарите и музичките техничари е примен преку германскиот од латинскиот јазик и значи ,ударен музички инструмент со челични плочи по кои се удира со една, две, а понекогаш и со четири прачки‘.

Македонскиот јазик не може и без зборот **дефект** примен преку германскиот од латинскиот. Неговото значење е ,недостаток, недостиг обично при раѓање или при произведување на нешто и воопшто она што недостасува, недостига: *Дефект во електроцентрала*.‘

Во многу јазици па и во македонскиот широко се употребува и зборот **дијаспора** примен преку германскиот од грчкиот. Тој има три значења: ,1. во *бои*. секој дел од растение како спора, семе, плод што се одделува од него и служи за размножување. 2. *ирен.* расејување, распрснување на население од една земја во други земји. 3. земјите земени наедно во кои има такво население‘.

Германизмот **хаос** кој прво се појавил во латинскиот и грчкиот јазик во македонскиот се среќава во две значења: ,1. во *ирен.* смисла полно безредие, збрканост. 2. она

што Грците го нарекуваат стихија‘; германизмот **хеликоптер** како ‚превозно средство за летање што се крева вертикално‘ во германскиот јазик е навлезен од францускиот; **хидрант** е германизам од латинскиот јазик и има значење на ‚апарат со црево со кое се гаси пожар‘; зборот **хирург** го има и во латинскиот и во грчкиот јазик, но прво го примиле Германците па се смета зборов како германизам, иако се употребува во цел свет. Таков збор е и **хлор**, иако го има и во старогрчкиот јазик кој се употребува во хемијата и значи ‚хемиски елемент, отровен гас со жолто-зелена боја и остра задушлива миризба чиј раствор се избелува и се дезинфицира‘; **цигла** со значење ‚вид рамна ќерамида‘ е германизам од латинскиот јазик; **циклон** е германизам според грчкиот соодветен збор и има значење на ‚огромен подвижен виор што се карактеризира со силни ветрови во правец спротивен од тој на часовникот‘; **циркулар** е германизам од латинскиот јазик има две значења: ‚1. во *техн.* трион за сечење дрво, метал и сл. и 2. во *адм.* писмена наредба со иста содржина што се испраќа на повеќе адреси‘; **цокле** е германизам од турскиот јазик и значи ‚долниот дел од сидот на куќа, соба и сл.‘.

И уште нешто. Има голем број зборови во македонскиот јазик за кои се мисли дека не се литературни, дека не му се својствени на македонскиот јазик, дека се супстандардна лексика, дека се србизми, бугаризми итн. (на пример, *железара, кожара, џивара, сџаклара, сушара, чевлара* итн). Воопшто, се смета дека суфиксот *-ара* е туѓ, па се заменува со *-арница*. Се греша. Се греша и за извикот **цурик** во превод ‚назад (за коњ)‘ кој е варваризам во македонскиот јазик, инаку многу раширен во македонските дијалекти, примен од германскиот, кога се мисли дека е србизам, а тој очигледно е германизам.

Вистина има во македонскиот јазик и неколку збора пренесени од германскиот во македонскиот јазик погрешно. Такви се зборовите *јуџер* и *милиброод*. Правилната нивна форма е **бутер** (па затоа денеска во некои сендвичари ќе сретнеме производ **бутерброд**, сосем правилно образуван збор) и **милшброд**. Но кој може сега на Македонците да им нареди да ги употребуваат формите *буџер* и *милшброод* кога погрешните форми длабоко навлегле во нивната реч, па и свест. Ист е случајот и со зборот *коклица* во расипана форма. Правилната негова форма, т.е. облик е **хохлица** „мало столче без потпирач со четири ногалки“. Македонскиот јазик нема свој назив за ваквиот предмет и затоа тој суверено живее во литературниот јазик.

И на крајот уште еднаш може да се каже, т.е. да се повтори дека некои од германизмите во македонскиот јазик се архаизирани или сосем исчезнати, други ги живеат последните свои години, а трети ќе останат. Бројот на германизмите⁸ колку и да е ограничен во однос на другите заемки во македонскиот јазик сепак ги има. Точниот број на германизмите во македонскиот литературен јазик ќе се знае кога ќе се објави „Толковниот речник на македонскиот јазик“, проектиран во неколку томови, бидејќи тој ќе се работи врз обемна лексичка граѓа ексцерпирана неколку децении.

З а б е л е ш к а. Подготвуваме уште една книшка и Речник на германизмите во македонскиот јазик.

Д. М.

---

⁸ При обработката на германизмите во македонскиот јазик користевме повеќе толковни речници и речници на странски зборови на словенските јазици (српски, бугарски и руски) издадени во последните 20-ина години.

Димка Митева, бул. „Јане Сандански“, згр. 104, стан
16, Скопје
Тел. 070-449-011; 077-754-373

CIP – Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св.
Климент Охридски“, Скопје

МИТЕВА, Димка
Германизмите во македонскиот јазик / Димка
Митева. – Скопје : Митева Д., 8. XI 2002 Скопје 12 стр. : 21
см

ISBN 9989-2102-2-5